

UDK 81'233-053.4

81'342-053.4

Stručni rad

Jasna Šego Katehetski institut Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, Zagreb
Hrvatska**UTJECAJ OKOLINE NA GOVORNO-KOMUNIKACIJSKU
KOMPETENCIJU DJECE; JEZIČNE IGRE KAO POTICAJ DJEČJEMU
GOVORNOM RAZVOJU***SAŽETAK*

Jezik je prirodni komunikacijski sustav. Govor je jezik u akciji, optimalna zvučna komunikacija. Prve tri godine života najintenzivnije su za jezično-govorni razvoj djeteta. Različite su teorije i metodološki pristupi pokušali objasniti spomenuti razvoj: biheviorizam, nativizam, kognitivizam, pragmatizam. Budući da nijedna teorija nije potpuno objasnila tu pojavu, treba je objašnjavati multidisciplinarno. Na jezičnu kompetenciju djece i jezično-govorni razvoj utječu različiti čimbenici: urođene sposobnosti, razvijen govorni i slušni aparat, društveno okruženje (interakcija s odraslima i vršnjacima), mediji, dječja samoaktivnost. U intelektualno poticajnoj i emocionalno zdravoj sredini, u ozračju razumijevanja i ljubavi, dijete će uspješno razvijati svoje potencijale. U radu se nabrajaju fonološke, morfološke, sintaktičke i leksičke značajke tipičnoga djetetova jezično-govornog razvoja. Svako dijete međutim slijedi svoj put. Ne ovlada li kojom vještinom u određenom dobnom rasponu, ne znači da ima kakav poremećaj. Komunikacija djeteta s okolinom počinje već u majčinoj utrobi – dijete čuje zvučni podražaj i odgovara kretanjem. Prva djetetova vokalna komunikacija plač je nakon rođenja. Predškolsko dijete, svladavajući govor, prolazi kroz dvije faze – predjezičnu i jezičnu fazu. Da bi dijete lakše usvojilo govor, važno je stvarati različite komunikacijske situacije. Djeca koja vokalno komuniciraju i koju odrasli više potiču na razgovor pokazuju višu razinu jezičnoga razvoja. Smanjena učestalost spomenutoga komunikacijskog čina može rezultirati djetetovim zaostajanjem u razvoju.

Mediji također igraju važnu ulogu u poticanju jezično-govornog razvoja djece. Kvalitetni crtani filmovi, televizijske emisije, videoigre i računalne igre

moгу prenositi znanja i pozitivno djelovati na razvoj dječje komunikacijske kompetencije.

Odrasli trebaju biti dječji sugovornici: pitači, slušatelji, poticatelji dječjih jezičnih mogućnosti. Kada su roditelji i odgojitelji više partneri, a manje autoriteti, djeca dulje i više uživaju u interakciji. Djecu treba motivirati na razmišljanje i razgovor o različitim temama, da postavljaju pitanja i pronalaze odgovore, treba ih hrabriti da govore o sebi i drugima, igrati se s njima. Kroz igru predškolsko dijete najprirodnije spoznaje svijet. Igra motivira izražavanje misli i osjećaja, divergentno mišljenje, razvija jezične sposobnosti, stvara svijest o mogućnostima jezika (dijete shvaća npr. da jezikom može izraziti svoje mišljenje, razumjeti drugoga, suosjećati s drugima). Igra pruža zadovoljstvo, omogućuje komunikaciju i socijalizaciju, tj. interakciju s odraslima i vršnjacima. Dijete se u igri može osloboditi negativnih iskustava njihovim ponavljanjem. Rad donosi i izbor igara korisnih za poticanje djetetovih sposobnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.

Ključne riječi: jezična kompetencija djece, govorni razvoj, jezične igre

---

UVOD

Mnogi stručnjaci koji se bave govornim razvojem djece ističu važnost predškolske dobi (od rođenja do šeste, odnosno sedme godine života) kao temelja kulture govorenja, čitanja i pisanja. U ovom smo radu pokušali odgovoriti na pitanja: Što utječe na djetetov jezično-govorni razvoj? Koje su značajke toga razvoja u pojedinoj dječjoj dobi? Na koji su način povezani jezik i igra? U kojoj se mjeri jezičnim igrama može potaknuti djetetov jezično-govorni razvoj? Koja je pritom uloga odraslih? Kako mediji utječu na razvoj djetetovih jezičnih sposobnosti? Koje su igre najprikladnije za konkretnu dječju dob?

Igra je jedna od osnovnih ljudskih aktivnosti. Davno je uočeno da je čovjek *homo ludens* – biće koje se igra. Igra omogućuje da se čovjek razvija tjelesno, intelektualno, emocionalno, duhovno, socijalno. Tako čovjek obogaćuje iskustva, druži se i zabavlja, širi spoznaje. Igra je povezana sa svim područjima ljudske djelatnosti u kojima je potrebna kreativnost – s kulturom, umjetnošću, znanostu, sportom. Igram čovjek razvija i usavršava svoje sposobnosti, poboljšava kvalitetu odnosa s drugima. Mnogi današnji stručnjaci ističu važnost poticanja i razvoja jezično-govorne vještine kroz igru; tada je dijete otvoreno, neopterećeno, spontano i kreativno. Mnogi stručnjaci, npr. Einon (2007), Allué (2006), Peti-Stantić i Velički (2008), ističu da igra potiče tjelesni, intelektualni i emocionalni razvoj djeteta. U ovom ćemo članku opisati igre kojima se mogu potaknuti slušanje, govorenje, čitanje i pisanje.

Osobitu pozornost posvetit ćemo jezično-govornom razvoju predškolskoga djeteta. Prije uporabe riječi, dijete plaćem i gestama prenosi određenu poruku. Nakon predjezične faze slijedi jezična faza djetetova razvoja. Na taj razvoj utječu različiti čimbenici – genetske predispozicije, kognitivne sposobnosti, okolina, djetetova samoaktivnost. Djeca imaju golem potencijal. Roditelji i odgojitelji trebaju djeci pomoći da taj potencijal oslobode te da ga iskoriste kreativno i plodotvorno.

JEZIK, GOVOR, SPORAZUMIJEVANJE I JEZIČNA KOMPETENCIJA

Nema ljudske zajednice bez jezika. "Jezik je možda najvažnije pojedinačno obilježje ljudske vrste. I doista, nijedna druga životinjska vrsta ne posjeduje komunikacijski sustav takve složenosti, prilagodljivosti i izražajnog raspona kao ljudski jezik" (Comrie i sur., 2003:10).

Sporazumijevanje je slanje i primanje poruka, prenošenje obavijesti, razmjena raznolikih sadržaja – misli, osjećaja, iskustava, doživljaja. Sporazumijevati se možemo na različite načine: govorom, pisanom riječju, pokretima, dodirima, pantomimom, pogledima, plaćem, slikama, glazbom, mirisima. "Jezično sporazumijevanje, u svojem usmenom ili pisanom obliku, najčešći je i najpotpuniji način sporazumijevanja među ljudima" (Pavličević-Franić, 2005:21). Pomoću jezika kao sustava znakova za sporazumijevanje

usvajamo znanja, šaljemo i primamo poruke, misli i ideje, iskazujemo osjećaje, kreativno se izražavamo, oblikujemo moguće svjetove, socijaliziramo se.

Ferdinand de Saussure (1922–2000) opisao je razliku između jezika i govora, istaknuvši da je jezik organiziran sustav znakova (*la langue*) i kao takav ponajprije društvena tvorevina, dok je govor praktična realizacija jezika (*parole*), odnosno jezik u uporabi. Jezik je potencija, a govor njegova realizacija. Parafrazirajući de Saussurea, Pavličević-Franić (2005:14) objašnjava odnos jezika i govora te definira jezik: "Jezik omogućuje realizaciju govora u zvučnoj formi, on je organizacija govora. Stoga jezik možemo u užem smislu odrediti kao apstraktan sustav znakova i pravila prema kojima se ti znakovi kombiniraju u svrhu sporazumijevanja, odnosno prijenosa obavijesti."

Stručnjaci upućuju na jezik kao na sredstvo izražavanja misli te način socijalizacije i učenja: "Jezik je bogat, složen i prilagodljiv sustav – to je način kombiniranja glasova, riječi, znakova i rečenica u svrhu iskazivanja naših misli i razumijevanja drugih ljudi. Jezik je način na koji se mi, kao ljudi, socijaliziramo i učimo" (Apel i Masterson, 2004:14–15). Jezik ima nekoliko razina ili komunikacijskih sustava: fonološku, morfološku, sintaktičku, semantičku, pragmatičku razinu; "U cjelini oni predstavljaju pravila koja moramo slijediti u komuniciranju kako bi nas drugi razumjeli i osmišljavali to što kažemo" (Apel i Masterson, 2004:21).

Komunikacija djeteta s okolinom počinje već u majčinoj utrobi – na zvučni podražaj djeteta odgovara pokretom. To je početak djetetove komunikacije koja je u tom trenutku neverbalna. Vokalna komunikacija počinje prvim krikom koji se spontano javlja iza prvoga djetetova samostalnog udaha, kada se nakon presijecanja pupčane vrpce odvaja od majke. Odmah nakon rođenja djeteta se sporazumijeva s okolinom: plač je njegovo prvo vokalno sredstvo izražavanja neugodnih osjećaja (gladi ili usamljenosti). Gukanje i osmijesi koji će se javiti nešto poslije znaci su djetetova zadovoljstva. Svrha je djetetove komunikacije privući pozornost, iskazivati osjećaje, uspostaviti društvene kontakte, zadovoljiti različite potrebe. Napretkom govornoga razvoja pojačava se djetetova intencionalna komunikacija. Djeca usvajaju jezik u interakciji s članovima obitelji i okolinom; ona koja više vokalno komuniciraju i koju odrasli više potiču na jezične aktivnosti pokazuju višu razinu jezične razvijenosti. Kvalitetna komunikacija s odraslima, rano iskustvo usmenoga i pisanoga izražavanja stvaraju čvrste temelje za čitanje, razumijevanje, usvajanje jezika kao sustava, uključivanje u zajednicu.

Ivo Škarić (1991:69) definira govor kao "optimalnu zvučnu čovječju komunikaciju oblikovanu ritmom rečenica, riječi i slogova", te objašnjava etimologiju toga pojma: "grčka riječ *φῶνῆ*, koja znači zvuk, glas i govor, udružuje govor sa zvukom" (1991:72). Ističe da se "razvoj upravo zvučnoga govora može (...) objasniti raspoloživošću ljudskih organa za stvaranje zvuka i komunikacijskom pogodnošću zvuka. Naime, organi za disanje i uzimanje hrane mogu bez znatnog ometanja tih primarnih funkcija proizvoditi vrlo brze i istančane zvučne signale" (1991:72). Stančić i Ljubešić (1994:85) u svojoj

definiciji govora ističu govorne funkcije: "Govor je sredstvo općenja među ljudima, kojim oni izražavaju svoje misli, emocije i htijenja. Izražavanje se ne ostvaruje samo putem intelektualnih semantičkih sadržaja riječi i rečenica, već i emocionalnim tonom govora. Govor postoji u jedinstvu svojih funkcija: komunikacijska funkcija moguća je zahvaljujući semantičkoj, a u komunikaciji govor postaje i sredstvo izražavanja i djelovanja."

Dječji se jezik razvija zahvaljujući genima, sposobnostima mišljenja, želji za komunikacijom, poticajima okoline. Djeca međutim imaju i vlastita "pravila" (tj. koriste se jezičnim oblicima koje roditelji nikada ne upotrebljavaju). Mnogi stručnjaci ističu važnost prvih triju godina djetetova života kao najintenzivnijeg razdoblja jezično-govornoga razvoja (Jovančević i sur., 2004; Stančić i Ljubešić, 1994; Pavličević-Franić, 2005). Komunikacijska je kompetencija uporabno znanje jezika. Na nju utječu urođene sposobnosti, interakcija s odraslima i vršnjacima, djetetova samoaktivnost. U intelektualno motivirajućoj i emocionalno zdravoj sredini, gdje se iskazuju ljubav i razumijevanje, dijete će uspješno realizirati svoje potencijale. Nedostatak govorne kompetencije može rezultirati nesigurnošću, agresivnošću, neuspjehom.

JEZIČNO-GOVORNI RAZVOJ DJETETA

Iako je zanimanje za jezično-govorni razvoj djeteta staro, znanstveno istraživanje te problematike počelo je u 19. stoljeću, a pojačalo se od 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća. Danas se jezično-govornim razvojem djece bave lingvisti, psiholozi, pedagozi, defektolozi, sociolozi, antropolozi itd. "Proučavanje djetetova usvajanja jezika daje uvid u osnove ljudskih mentalnih sposobnosti, pridonosi formalnim modelima jezičnog znanja, preispituje načine na koje djeca uče i odrasli poučavaju te podsjeća na važnost društveno-komunikativne prirode ljudskog postojanja" (Rice, 1991:83–84).

Razni teorijsko-metodološki pristupi pokušavaju objasniti djetetovo ovladavanje govorom. Koristeći se analizama tih pristupa u radovima Stančića i Ljubešić (1994) te Pavličević-Franić (2005), prikazat ćemo ih ukratko. Prema *biheviorističkoj teoriji* (engl. *behaviour* – vladanje, ponašanje, način rada) jezik se usvaja stvaranjem asocijativnih veza između podražaja i odgovora na podražaj, a dijete usvaja jezične strukture oponašanjem govornih uzora, metodom pokušaja i pogrešaka. Jezik i govor, tvrde bihevioristi, usvajaju se oponašanjem izričaja odrasle osobe; dijete sluša govorni model te ponavlja što je slušno percipiralo. Slijedi pozitivna, poticajna potvrda ili pak negativna reakcija govornog modela (najčešće roditelja) na ono što je dijete izreklo. Pozitivna će reakcija (ako je verbalan izričaj bio točan) potaknuti dijete da ga što češće ponavlja i što brže usvoji. Ako je izričaj bio netočan i gramatički neispravan, reakcija će biti negativna. Ta teorija djelomice može opisati ovladavanje glasovnim sustavom i prvim riječima, ali ne može objasniti svladavanje gramatike, porabu složenih jezičnih struktura i kreativne jezične oblike koje dijete samostalno proizvodi i izgovara, a prije ih nikada nije čulo. Prema *nativističkoj teoriji* (lat. *nativus* –

urođen, prirodan) djeca uspješno usvajaju jezik zahvaljujući specifičnoj kognitivnoj i urođenoj sposobnosti (što omogućuje i nastanak govora). Noam Chomsky smatra da je djetetu urođena sposobnost usvajanja strukture materinskoga jezika (ako je izloženo tome jeziku), iako u ranom razvojnom razdoblju djetetove kognitivne sposobnosti nisu još potpuno razvijene. Urođeni mehanizam za usvajanje jezika zapravo je "univerzalna gramatika" koja djetetu omogućuje razumijevanje i usvajanje jezika. Prema nativističkoj teoriji, jezik se usvaja na dvjema razinama – na razini dubinske strukture (urođeno znanje o jezičnoj proizvodnji zajedničko svim jezicima) te na razini površinske strukture (pravila pomoću kojih dijete uči slagati riječi i izraze u pisanome ili usmenome/govornom obliku, a razlikuju se od jezika do jezika). Ni biheviorističke ni nativističke postavke nisu potpuno prihvaćene "ponajprije zbog zanemarivanja fonologije i semantike, te iskustvenoga faktora u procesu usvajanja i učenja jezika" (Pavličević-Franić, 2005:41). Prema *kognitivističkoj teoriji* (lat. *cognoscere* – spoznati), mnogi su jezični oblici povezani s kognitivnim sposobnostima. Kognitivisti tvrde da je razvijeno mišljenje nužan preduvjet za uspješan jezični razvoj. Ipak, tom se teorijom "ne može sasvim objasniti jezično procesuiranje, jer jezično razumijevanje i proizvodnja ne moraju uvijek biti rezultat postojanja semantičke koncepcije na kognitivnoj razini djetetova razvoja" (Pavličević-Franić, 2005:41). *Socijalna teorija* odnosi se na teorijske pristupe koji usvajanje jezika objašnjavaju utjecajem društvene sredine, uporabom jezika u svakodnevnim komunikacijskim situacijama, motiviranom djetetovom primarnom željom za komunikacijom s okolinom. Pri usvajanju jezika, prema ovoj teoriji, važnu ulogu ima djetetova interakcija s majkom. Činjenica jest da socijalno okruženje bitno utječe na djetetov jezični razvoj, ali socijalna teorija ne objašnjava način djetetova svladavanja jezičnih struktura. Svaka od navedenih teorija korisna je u tumačenju njegova jezično-govornoga razvoja. Pristupi i objašnjenja tih teorija djelomično su ispravni, ali imaju i nedostatke. Nijedna teorija pojedinačno ne daje cjelovitu i potpunu sliku jezično-govornoga razvoja djeteta. Budući da je usvajanje jezika veoma složen proces, treba mu pristupiti s različitih motrišta. U ranom je djetetovu razvoju sposobnost usvajanja jezika određena genetski, što dokazuje i činjenica da će sva djeca progovoriti (osim ona s teškom mentalnom retardacijom) i usvojiti materinski jezik, bez obzira na vrstu jezika ili prostor u kojemu ga usvajaju. Biheviorističkim modelom *oponašanje – potkrepljenje* uvjetno se može opisati usvajanje glasovnoga sustava i prvih riječi u najranijoj razvojnoj fazi. Kognitivistička je teorija korisna za objašnjenje djetetova svladavanja složenih jezičnih struktura i usvajanje gramatike, a socijalna teorija objašnjava praktične komunikacijske sposobnosti.

Detaljniji prikaz jezično-govornog razvoja djeteta u relativno novijoj literaturi na hrvatskom govornom području donose Stančić i Ljubešić (1994) te Pavličević-Franić (2005).

Pavličević-Franić razvojne faze u komunikaciji dijeli na predjezičnu (predlingvističku ili predverbalnu) fazu te jezičnu (lingvističku ili verbalnu) fazu.

"Predjezična faza traje od rođenja do (otprilike) prve godine života, a jezična do tri ili tri i pol godine (ako se jezik usvaja i uči cijeli život). Predjezična faza počinje prvim krikom novorođenčeta. To je jednogodišnje "fonsko razdoblje koje ponajprije obilježava spontano glasanje, a potom i artikuliranje glasova primjerenih jezičnom sustavu materinskoga jezika" (Pavličević-Franić, 2005:43). S obzirom na način djetetova glasanja, ova se faza dijeli na četiri razdoblja: *predgovorno ili perlokutinaro razdoblje* (od rođenja do drugog mjeseca, a obilježava ga primarno refleksno glasanje koje se sastoji uglavnom od plača); *komunikativno glasanje* (od drugog do petog mjeseca; manifestira se kao tzv. gukanje ili smijeh); *razdoblje vokalizacije* (od petog do osmog mjeseca; obilježeno je razvojem vokalskoga sustava, vokalnim igrama i ponavljanjem artikuliranih odsječaka); *faza brbljanja* (od osmog do dvanaestog mjeseca; u kojoj je glasanje slogovno; dijete kombinira suglasnike i samoglasnike ponavljajući ih više puta u interakciji sa sugovornikom ili igračkom). U trećem i četvrtom razdoblju predjezične faze dijete počinje oblikovati glasovni sustav. Najprije usvaja prednje i srednje otvornike (I, E, A), a zatim stražnje (O, U). Pri usvajanju zatvornika proces je obrnut; dijete najprije usvaja stražnje zatvornike (M, T, D, K, G, P, B), a zatim prednje. U završnom se dijelu fonske faze navedeni glasovi spajaju i ponavljaju u obliku slogova pa dobivamo ritmičke izričaje tipa: *MA-MA, BA-BA, TA-TA, PA-PA, GA-GA, DA-DA* itd. To nisu prve riječi, nego slogovi bez značenja koji artikulacijski i akustički oponašaju obilježja pravih, toničkih riječi (npr. *nanana, lelela* ...). Fonska faza ne ovisi o gramatičkom ili leksičkom sustavu konkretnoga jezika, nego o djetetovu psihofizičkom i fiziološkom razvojnome stupnju (koji je svoj djeci u određenoj dobi zajednički). Važno je napomenuti da već krajem predjezične faze djeca "počinju usvajati prve jezične elemente – intonaciju i ritam materinskog jezika, s čime se poklapa i javljanje prvih pravih riječi" (Pavličević-Franić, 2005:44).

Jezična (lingvistička ili verbalna faza) počinje kod većine djece oko prve godine života. Dijete u toj fazi svjesno proizvodi glasove koje čuje u okolini. Najprije usvaja okluzive (B, D, G, P, T, K) i otvornike (I, E, A, O, U), zatim frikative (S, Z, Š, Ž, F, H) i afrikate (C, Č, Ć, DŽ, Đ). Uspješnost izgovora glasova ovisi o radu mišića te senzornim, psihosocijalnim i neurofiziološkim čimbenicima. "Spajanjem artikuliranih glasova, odnosno fonema nastaju riječi. Od dvanaestog do osamnaestog mjeseca najprije su to jednosložne ili dvosložne riječi tvorene kombinacijom okluziva i vokala koje u početku lingvističke faze imaju funkciju rečenice, na primjer: *Papa* ("Hoću jesti! Gladan sam!"); *Tutu* ("Ide auto; Gle, auto!"). Komunikacija je moguća samo zahvaljujući prozodijskim svojstvima djetetova govora i situacijskome kontekstu. Riječ je zapravo o univerzalnom izražavanju djeteta te dobi, nazvanom tepanje (tzv. *baby talk*") (Pavličević-Franić, 2005:44). Dijete od dvanaestog do osamnaestog mjeseca najprije usvoji imenice i glagole, zatim pridjeve, nešto poslije zamjenice, brojeve i neke priloge. Fond riječi i aktivnog i pasivnog rječnika prilično brzo se širi. Stančić i Ljubešić (1994) navode rane podatke o širenju dječjega rječnika na temelju zabilježbi bračnog para Stern (1907). Uspoređujući podatke različitih

istraživača, oni daju prosječan broj riječi za dob od jedne godine i šest mjeseci do šest godina života: prosječno dijete od jedne i pol godine rabi oko 100 riječi, s dvije godine oko 400, s tri oko 1 000, s četiri oko 4 000 riječi. Leksički razvoj (usvajanje rječnika) prati i usvajanje gramatičkog sustava materinskoga jezika (tj. ovladavanje tvorbenim pravilima, morfološkim promjenama riječi, sintaktičkim strukturama rečenice). Rečenice koje nastaju između prve i druge godine jednočlani su iskazi – tzv. telegrafske rečenice, rečenice krnje strukture s izostavljenim dijelovima rečeničnog ustroja koji nisu nužni za temeljnu komunikaciju (prijedlozi, prilozi, čestice, veznici, sponje). Oko druge godine života rečenica se proširuje, postaje dvočlana, a s tri godine tročlana. Dijete povećava (u prosjeku) svoju rečenicu jednom riječju na godinu. Do četvrte godine većina djece ovlada fonemskim sustavom, gramatičkim oblicima, temeljnom rečeničnom strukturom, dovoljnim fondom riječi za svakodnevnu komunikaciju s okolinom, tj. osnovama prvoga jezika komunikacije – materinskoga jezika. Dječji se rječnik u predškolsko i osnovnoškolsko doba širi vrlo brzo. Iako se starije predškolsko dijete uspješno govorno sporazumijeva s okolinom, ne znači da je njegov govorni razvoj završen. Dijete i dalje obogaćuje svoj rječnik i nastavlja svladavati složenije gramatičke strukture. Prikazani govorno-jezični razvoj djeteta odnosi se na tipičan razvoj prosječnoga djeteta. Svako je dijete međutim jedinstveno i slijedi svoj razvojni put. Ne ovlada li dijete jednom vještinom u navedenom dobnom rasponu, ne znači da ima određeni poremećaj.

Suvremeni istraživači jezično-govornog razvoja djece (Apel i Masterson, 2004) nerijetko skreću pozornost na osobit način na koji odrasli (i starija djeca) razgovaraju s malom djecom (to čine spontano). Zovu ga *govorom usmjerenim na dijete (GUD)* – takav govor ima poseban ritam, visinu glasa, muzikalnost; ton je viši od uobičajenog, promjena visine glasa češća je nego u običnom govoru. GUD je sporiji od običnoga govora (kao da govornik nesvjesno zna da je bebi potrebno malo više vremena da primi i shvati primljenu informaciju). Pri uporabi GUD-a govornici biraju jednostavnije riječi (npr. *čiha – čiha* ili *vlak*, a ne *lokomotiva*). Za GUD je karakterističan visok stupanj uzvraćanja na djetetov "govor". Nerijetko se odrasli prema djetetovim "govorancijama" odnose kao prema "dubokoumnim izjavama" (što može snažno motivirati dijete – ono će ponavljati aktivnosti u kojima se osjeća uspješno). Istraživači su otkrili da bebe čije majke koriste GUD imaju bogatiji rječnik i gramatički pravilniji govor. O GUD-u ćemo reći nešto više u poglavlju o utjecaju medija na djetetov jezično-govorni razvoj.

ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA DJEČJI JEZIČNO-GOVORNI RAZVOJ

Uloga odraslih u jezično-govornom razvoju djece

Stručnjaci koji se bave jezično-govornim razvojem djeteta upozoravaju da izravno poučavanje djeteta rezultira njegovom pasivnošću i slabijom društvenošću. Stoga je najbolje učenje u predškolskoj dobi pretvoriti u igru i

---

zabavu. S djetetom treba razgovarati o različitim temama (ne treba mu nametati teme koje ga ne zanimaju) i poticati ga na postavljanje pitanja i izricanje mišljenja, strpljivo odgovarati na njegova pitanja (dijete mora biti sigurno da ga drugi slušaju). U radu s predškolskim djetetom veoma je važno kvalitetno organizirati aktivnosti koje je potrebno mijenjati svakih 5 do 10 minuta zbog kratke koncentracije djetetove pozornosti (ako je naime neka aktivnost preduga, dijete će izgubiti za nju zanimanje, postat će mu dosadno). Kreativni odgojitelji u predškolskim ustanovama rabe mnogo zanimljivih načina da pomognu djeci u usvajanju jezika i stjecanju vještina slušanja, govorenja, čitanja i pisanja; često djeci čitaju iz različitih izvora, razgovaraju s njima, istražuju dječje interese, pažljivo slušaju sve što kažu. S djecom razgovaraju o knjigama, potiču ih na razgovor o likovima, na povezivanje priče koju su čuli s vlastitim životom. Dječje odgovore elaboriraju, dopunjavaju, proširuju, ispravljaju. Katkad igraju ulogu primatelja koji ne razumije najbolje dječje poruke kako bi ih potaknuli na što preciznije izražavanje. Odrasli trebaju biti djeci više partneri, a manje autoriteti pa svoje zahtjeve prema djeci trebaju izražavati kroz igru, a ne u obliku prisile.

Odrasli trebaju djeci dati na znanje da ljudima s kojima razgovaraju posvećuju punu pozornost te da isto očekuju od svakog s kime komuniciraju. Djeci se mora omogućiti stjecanje različitih iskustava (jer problemi nerazumijevanja teksta mogu nastati npr. zato što djeci nedostaju neke informacije iz svakodnevnog života, odnosno životno iskustvo). Važno je individualno raditi s djecom, ali i u malim skupinama, te neprestano stvarati prigode za komunikaciju (poštujući dječje želje i slijedeći njihovo vodstvo). Osim poticanja jezičnoga razvoja, djecu je korisno motivirati na druženje i suradnju, da svoja iskustva nauče dijeliti s drugima, da jačaju empatiju i pozitivne osjećaje prema bližnjima, da razvijaju samokontrolu.

Na jezično-govorni djetetov razvoj mogu djelovati i veoma negativni čimbenici. Einoon (2005) upozorava da dijete koje raste u obitelji bez roditeljske brige zaostaje u mentalnom i govornom razvoju (defektolozi takvu djecu zovu odgojno zapuštenom) te da i prezahtjevna roditeljska očekivanja, prevelika kritičnost i strogost mogu negativno djelovati na djetetovo samopouzdanje. Stančić i Ljubešić (1994) ističu da nepoticajna okolina, npr. institucionalizacija, štetno utječe na razvoj svih govornih razina, a također na emocionalni i intelektualni razvoj te navode i druge negativne utjecaje: socioekonomsku deprivaciju (siromaštvo, substandardnost) i kulturnu deprivaciju (roditeljska nebriga za dijete i neostvarivanje pozitivne komunikacije s djetetom). Socijalnoekonomska i kulturna deprivacija često se javljaju istodobno (ali ne nužno). Dijete koje živi u dobrim materijalnim uvjetima može postati kulturno deprivirano ako roditelji ne uspostave pozitivnu komunikaciju s njim. "Kulturna deprivacija dovodi do nedovoljnog razvoja kognitivnih funkcija djeteta, a kulturno deprivirano dijete može stvarati dojam mentalno retardiranog djeteta" (Stančić i Ljubešić, 1994:183).

Rane jezične aktivnosti znatno utječu na kasnija jezična postignuća; nema li stoga dijete prilike slušati govor, nema li poticaj odraslih, teže će svladati umijeće čitanja. Dijete koje nema sugovornika, može postati pasivno te propustiti mnoge prigode za komunikaciju. Ne potiče li se djetetov jezični razvoj, ono se izlaže većem riziku od poremećaja u ponašanju te može imati poteškoća u školi i učenju.

Utjecaj medija na razvoj jezika

Djeca su svakodnevno izložena utjecaju televizije, videoigara, računala. Vole gledati crtane filmove i dječje serije, igrati videoigre i računalne igre. Kako spomenuti mediji djeluju na djetetov jezično-govorni razvoj? Koliko vremena djeca trebaju posvetiti navedenim aktivnostima? Koje crtane filmove i serije preporučiti djeci? Koje videoigre i računalne igre mogu pozitivno utjecati na djecu? Ova pitanja (u želji da svojem djetetu pruže kvalitetan odgoj) nerijetko zbuduju roditelje i djetetove bližnje. U 21. stoljeću uistinu bi bilo nepromišljeno zabraniti djeci pristup medijima. Djeca se brzo i lako koriste daljinskim upravljačem, DVD-om, računalom. Zahvaljujući tim medijima, usvajaju nova znanja, ulaze u svijet igre i rasonode. "S druge strane, mediji imaju potencijal dominiranja djetetovim životom do te mjere da počnu sprečavati značenje društvene interakcije s vršnjacima i odraslima" (Apel i Masterson, 2004:112).

Kvalitetan televizijski program potiče dječju radoznalost, poučava, otkriva djetetu nove svjetove i ideje, bogati njegov rječnik, motivira ga na pažljivo slušanje. Televizijske emisije nerijetko su veoma korisne; nakon odgledane emisije roditelj treba razgovarati s djetetom o tome što je vidjelo, o likovima (jesu li sretni ili tužni, što će im se eventualno dogoditi), odglumiti neke scene, izmisliti drugačiji kraj. Gledanjem crtanih ili dokumentarnih filmova, komedija ili kakva drugog filmskog žanra, dijete ima prigodu usvajati znanja o drugim kulturama, poistovjetiti se s televizijskim likovima, suosjećati s njima, bogatiti rječnik i stjecati temeljno znanje stranih jezika. Videoigre također mogu pozitivno djelovati na razvoj dječje logike i motorike, kad se traži npr. rješavanje problemskog zadatka. Previše pak vremena provedenog uz televizijski program osiromašuje djetetovu interakciju s roditeljima i vršnjacima. Scene zločina i nasilja mogu u djetetu izazvati noćne more (dijete s dvije ili tri godine ne razlikuje stvarne događaje od događaja na televiziji). Dijete ne bi trebalo gledati televiziju dulje od dva sata dnevno. Sadržaje medija roditelji moraju nadzirati te procijeniti njihovu kvalitetu i primjerenost djeci. Preporučljivo je da roditelji gledaju televizijski program sa svojom djecom, kako bi zajedno usvajali određene sadržaje, odgovarali na dječja pitanja i zajedno provodili vrijeme. Zapravo, cijelu bi obitelj trebalo uključiti u razgovore o televizijskome programu. Roditeljima se savjetuje da u knjižnici posude materijale o temama sličnim onima koje su gledali na televiziji. U vezi s uporabom medija uvijek treba procijeniti "pravu mjeru" i odabrati kvalitetne sadržaje koji će obogatiti dječji svijet. Dijete valja poticati na igranje edukativnih kompjutorskih igara te s njime istraživati

---

časopise i knjige; tako dijete razvija logičko mišljenje, uči povezivati, dublje analizirati i rješavati probleme.

Kako televizija može pridonijeti jezično-govornom razvoju?

Apel i Masterson (2004) ističu pozitivne utjecaje određenih televizijskih serija na dijete. Naime kvalitetan televizijski program za djecu može pružiti govorne uzore. Tako su stručnjaci za dječji jezični razvoj, proučavajući jezik u serijama *Muppet Show*, *Ulica Sezam* i *Teletubbies* shvatili da se u njima upotrebljava govor primjeren djetetu (GUD). Svaka epizoda *Teletubbies*a govori djetetu poznatim riječima te daje mnoge primjere značenja riječi kada se smatra da su te riječi djeci nove. Glumci govore sporo, radnje i predmeti predstavljaju se *sada* i *ovdje*, struktura rečenice je jednostavna (slična govoru djece), a svaka epizoda nudi novu, zanimljivu i korisnu informaciju. Djeca često glume likove iz svojih omiljenih televizijskih serija. Televizija može obogatiti igru i potaknuti dječju maštu. Kvalitetni sadržaji viđeni na televiziji mogu postati podloga za nove igre s prijateljima. Djeca koja gledaju multikulturne emisije sklonija su igrati se s djecom – pripadnicima različitih kultura, što poboljšava razumijevanje i prihvaćanje drugih te povećava toleranciju. Programi na dijalektima i stranim jezicima također mogu obogatiti dječji jezično-govorni razvoj; kad čuju drugačije riječi ili drugačiji izgovor za isti predmet, pojavu ili događaj, djeca osvješćuju komunikacijsku funkciju jezika.

Televizija nažalost može i negativno djelovati na dječji jezično-govorni razvoj. Gleda li je dijete predugo, njegove će jezične sposobnosti biti niže (predčitačke će vještine biti slabije, rečenice prejednostavne, a dijete će biti zakinuto u druženju s vršnjacima i roditeljima). Mala djeca ne razlikuju stvarnost prikazanu na televiziji od zbilje. Kad vide nasilje u crtanim filmovima ili serijama, nerijetko ga oponašaju. Scene nasilja pamte lakše od cjelovite priče. Oponašajući takve scene, mogu postati nepopularni među djecom (vršnjaci ih počinju izbjegavati).

Pravilno *dozirane* i pomno odabrane televizijske emisije i crtani filmovi mogu pak oplemeniti djetetov jezično-govorni razvoj i pridonijeti usvajanju novih znanja. U odabiru televizijskoga programa i određivanju vremena koje djeca mogu provesti uz ekran, presudnu ulogu imaju roditelji. Oni će promišljenim pristupom pomoći svojoj djeci stvoriti zdrave televizijske navike.

U današnje smo doba *zatrpani* ponudom računalnih igara. Kako kritički vrednovati njihove sadržaje? Kako odabrati igre primjerene recepcijskim sposobnostima djeteta? Stručnjaci se slažu da su najkvalitetnije računalne igre one koje potiču djetetov tjelesni, emotivni, spoznajni i društveni rast, koje su djeci razumljive i primjerene razini njihova jezičnoga razvoja. Također, postoje programi pomoću kojih su poznate priče animirane pa se mogu interaktivno istraživati (u skladu s djetetovim interesima). Dobro oblikovane računalne jezične igre omogućuju da djeca usvajaju nove riječi, povezuju misli u rečenice, oblikuju priče i sl. Kvalitetne multimedijalne igre mogu oplemeniti i poboljšati djetetov izgovor i predčitačke sposobnosti. Računalne igre međutim smatramo samo sredstvom za poboljšanje i razvoj dječjih jezičnih sposobnosti, a ne

---

surogatom roditeljske brige o djetetu. I računalne igre (jednako kao televizijske emisije i crtani filmovi) mogu biti *mač s dvije oštrice*; posveti li im dijete previše vremena, a zanemari druženje s vršnjacima i roditeljima, može imati problema u socijalnom razvoju. "Pretjerivanje u aktivnostima na računalo sprečava djecu u doživljavanju i upotrebljavanju društvenih jezičnih vještina koje su nužne za razvoj verbalne komunikativnosti. Istraživači su otkrili da u obiteljima gdje se za dobivanje informacija i interakciju oslanjaju uglavnom na računalo, a vrlo malo na čitanje knjiga, djeca imaju slabije jezične vještine od njihovih vršnjaka" (Apel i Masterson, 2004:127). Stoga roditelji trebaju stalno usvajati znanja o medijima i njihovu utjecaju na razvoj djetetova jezika; tako će donositi razumne odluke o uporabi i vremenu koje će njihovo dijete posvetiti sadržajima određenog medija te neće dopustiti da mediji upravljaju i manipuliraju njihovom djecom.

IGRE KOJIMA SE POTIČE DJETETOV JEZIČNO-GOVORNI RAZVOJ

Igra je aktivnost koja prati čovjeka u svim životnim razdobljima. Intrigira pedagoge, psihologe, etnologe, antropologe, sociologe, ekonomiste itd. Zanimljive definicije i opise igre daje Huizinga, npr. "Igra je djelatnost koja se odvija u razrađenim vremenskim, prostornim i smislenim granicama, u jednom vidljivom redu, prema dobrovoljno prihvaćenim pravilima, te izvan područja materijalne nužde ili korisnosti. Raspoloženje u kojemu se igra odvija jest uzdignuće i oduševljenje, bilo ono pobožno ili samo svečano, već prema tome je li igra posveta ili razveseljavanje. Ta djelatnost prati osjećaj ushićenja i napetosti, a ona sama donosi vedrinu i opuštanje" (Huizinga, 1992:121). Opisnu definiciju donosi Filipović, ističući da je igra "slobodna djelatnost duha i tijela bez koristi, cilja i svrhe, za razliku od činidbe i tvorbe ili rada kao svrsishodnih djelatnosti"; rasterećenje od svih svrha i razbibriga. Ipak, to "ne znači da je igra isto što i puka igrarija, samovolja i iluzija. Kao igra, ona ima vlastita *pravila* koja je određuju u njezinu odvijanju i time omeđuju od svake ne-igre. Igra, nadalje, nije ni čisti privid, ona ima vlastitu zbiljnost koja zahtijeva i igračku ozbiljnost te poštivanje pravila igre, te premda se odvija u realnom prostoru ona svojim načinom bitka seže i u imaginarni prostor mašte" (Filipović, 1989:138).

Na spoznajnu i kreativnu dimenziju igre te na njezin socijalni, emocionalni i tjelesni učinak upozorava Britton (2000:19): "Za dijete igra je ugodna, dobrovoljna, smislena i spontano odabrana aktivnost. Često je i kreativna, uključuje rješavanje problema, učenje novih društvenih vještina, novog jezika i novih tjelesnih vještina. Igra je vrlo važna za malo dijete budući da mu pomaže naučiti nove ideje i pretvoriti ih u praksu, uklopiti se u društvo te svladati emocionalne probleme, posebno u maštovitim igrama poput igre mame i tate s lutkama", te dodaje: "Igre također djetetu sjajno pomažu u intelektualnom razvoju jer će naučiti mnogo novih činjenica, a potiču i vještine rješavanja problema i pamćenja. Igre također pomažu društvenom razvoju, jer obično uključuju izmjenjivanje, suradnju s drugima i snalaženje u različitim situacijama. I napokon, igre pomažu razvoju tjelesnih vještina, poput spretnosti ruku i

koordinacije" (Britton, 2000:56). Uzimajući u obzir navedene značajke igre (bilo da se ističe "beskorisnost" igre, razonoda i zabava, dobrovoljnost i obvezatnost, napetost, uzdignuće i opuštanje ili pak smislenost, učenje novih ideja i njihovo pretvaranje u praksu te rješavanje problema), praktičari su uočili izvrsnu mogućnost učenja kroz igru. Jezične su igre "sve igre kojima je izražajno sredstvo jezik u svim svojim pojavnostima" (Peti-Stantić i Velički, 2008:7). Učenje kroz igru prirodna je čovjekova aktivnost određena pravilima, simbolična je i transformativna, voljno je i intrinzično motivirana, potiče divergentno mišljenje te pruža zadovoljstvo. Pomaže djetetu osmisлити svoj svijet. Utječe na razvoj percepcije, intelekta, pamćenja, emocija, volje i osobnosti djeteta. Igra omogućuje potaknuti djetetovu maštu, razvijati fantazijsko mišljenje i komunikaciju. Odrasli (roditelji i odgojitelji) trebaju promicati igraće aktivnosti vezane za učenje slušanja, govorenja, čitanja i pisanja. Trebaju, kad god je moguće, poticati dijete na prepoznavanje slova i zvukova, stvarati prigode da čuje jezik, proizvodi zvukove, reagira na njih, dati djetetu zanimljive predmete i igračke – da ih može držati, gledati, igrati se s njima, slušati njihov zvuk. Opipavanje predmeta pomaže djetetu koordinirati i jačati mišiće. Dijete ne voli kaotičnu sredinu, nego organizaciju i rituale. Roditelji i odrasli općenito moraju uzeti u obzir tu činjenicu pri planiranju svakodnevnih aktivnosti. Dorothy Einon (2007), baveći se intenzivno problemom učenja kroz igru, ističe ulogu odraslih u poticanju i usmjeravanju djetetovih aktivnosti te stvaranju ozračja u kojem će do izražaja doći dječji potencijali i sposobnosti.

U sljedećim ćemo poglavljima prikazati igre s obzirom na temeljne funkcije koje se pomoću njih razvijaju i usavršavaju: igre kojima se potiče slušanje, one kojima se potiče govorenje, igre kojima se potiče sposobnost čitanja i one za razvoj sposobnosti pisanja. Pri izboru igara za poticanje jezično-govornoga razvoja služili smo se popularnom literaturom čiji su autori Britton (2000), Goldberg (2003), Lawrence (2003), Einon (2005, 2007), Allué (2006), Silberg (2006), Adams (2007), Von Krafft i Semke (2008), Peti-Stantić i Velički (2008). Izbor igara donesen je prema subjektivnom kriteriju i nije utemeljen u autoričinoj praksi te se recepcija odabranih igara tek treba istražiti. Vjerujemo da će dobro upućeni, kreativni roditelji i odgojitelji znati odabrati najprikladnije igre za svoju djecu.

Igre kojima se potiče i razvija djetetova sposobnost slušanja

Mnogi znanstvenici ističu da se sposobnost slušanja razvija već u majčinoj utrobi gdje je dijete izloženo različitim zvukovima. Za kvalitetno usvajanje govornoga umijeća važan je daljnji razvoj vještine slušanja. Djetetu treba omogućiti stjecanje iskustva slušanja, vodeći ga svaki dan u šetnju, u trgovinu, puštajući glazbu i boraveći u društvu odraslih (slušanjem njihovih razgovora i sl.). U poticajnoj sredini lakše će se razvijati djetetove urođene mogućnosti. Za igre kojima se razvija sposobnost slušanja važno je pripremiti djetetove govorne i slušne organe za pravilno percipiranje i ispravan izgovor glasova, te radi skladnijeg razvoja cjelokupnoga govornog sustava. U ovome

poglavlju navodimo neke veoma korisne i poticajne igre za razvoj pažnje i vještine slušanja.

Djetetu u dobi do godinu dana mogu se pjevati pjesmice uz vježbe prstićima, npr:

*Eci peci pec
ti si mali zec
a ja mala vjeverica
eci peci pec.*

*Ovaj ide u lov.
Ovaj nosi pušku.
Ovaj jede krušku.
Ovaj kaže: "Daj i meni!"
Ovaj kaže: "Ne dam tebi!"*

Pritom treba redom dodirivati svaki djetetov prstić.

Igra zvečkom

Odrasla osoba stavi zvečku ispred djeteta (u dobi od rođenja do tri mjeseca) i nježno je zatrese, pjevajući sljedeće riječi (npr. na melodiju dječje pjesme *Svako jutro jedno jaje*):

*Zvec, zvec, tres, tres,
I-A-I-A-O,
Zvec, zvec, tres, tres,
I-A-I-A-O.*

Kad je odrasla osoba sigurna da dijete gleda zvečku, polako je miče na jednu stranu i pjeva pjesmicu ispočetka te nastavlja micati zvečku u raznim smjerovima, pri čemu pazi miče li dijete glavicu u smjeru zvuka. Djetetu se može zvečka staviti u ruku i ponoviti pjesmica.

Snimanje zvuka

Odrasla osoba snimi djetetovo brbljanje, a zatim djetetu pusti snimku i promatra njegove reakcije (Je li uzbuđeno onime što čuje? *Razgovara* li s kasetom?). Uživa li dijete slušati snimljene zvukove, treba pokušati i s drugim zvukovima, npr. zvukovima iz prirode. Takav oblik poticajnog okruženja može biti temelj za buduće govorne vještine.

Gdje je zvuk?

Odrasla osoba uzme glazbenu igračku na navijanje i stavi je izvan djetetova vidokruga. Navije igračku i upita: "Gdje je igračka?/Gdje svira?". Kad se dijete okrene prema izvoru zvuka, treba ga pohvaliti. Igra se može ponoviti u raznim dijelovima prostorije. Ako dijete puzi, igračka se može skriti pod jastuk do kojeg dijete može doći.

Ta igra povećava sposobnost slušanja (prikladna je za dijete od osam mjeseci nadalje).

Zvukovi posvuda

Dijete u dobi od šest do devet mjeseci treba izlagati različitim zvukovima (gužvanju celofana, papira, zvukovima koje odrasli proizvode ustima – npr. mumljanju, oponašanju zujanja pčele, zvuka sirene, kašlja, kihanja i sl.); pritom odrasla osoba može staviti djetetov prst na svoja usta.

Glazbeni razgovor

Roditelj/odrasla osoba prepričava dan u pjesmi. Izmišlja melodiju i pjeva o svemu što je toga dana radila, npr. o buđenju, odijevanju, doručku, odlasku u trgovinu, o kućnim ljubimcima, djetetovoj braći i sestrama i sl. Što više riječi dijete čuje, bolje će razvijati svoje jezične sposobnosti. Ta je igra primjerena za dijete od šest mjeseci života nadalje.

Igre uz pljeskanje

Te su igre primjerene za djecu od dvije godine do šest godina; može se pjevati pjesma *Kad si sretan* i pritom pljeskati. Igre uz pljeskanje razvijaju osjećaj za ritam i poboljšavaju spretnost ruku.

Loto

Ta je igra primjerena dobi od tri do četiri godine. Potrebno je nabaviti fotografije ili crteže poznatih predmeta te snimiti zvukove koje proizvode, dati potom svakom djetetu u skupini po šest različitih kartica sa slikama, a zatim pustiti snimku s kasetofona nasumičnim redom. Prepozna li dijete zvuk i poveže li ga sa slikom na kartici koju ima, tu će karticu okrenuti. Pobjednik je dijete koje prvo okrene sve kartice. Dijete u toj igri uči prepoznavati zvukove, slušati ton, melodije i ritmičke osobitosti zvukova.

Igra tišine

Roditelj/odrasla osoba zamoli dijete da bude jako tiho te da osluškuje zvukove oko sebe. Nakon jedne do dvije minute šaptom ga pita koje zvukove čuje, jesu li glasni ili tihi i sl. Ta je igra primjerena dobi od dvije godine do šest godina, pomaže djetetu da se prilagodi zvukovima oko sebe te je korisna za razvoj slušne svijesti.

Identificiranje zvuka

Roditelj/odrasla osoba izabere svakodnevne predmete, sakrije ih i stavi djetetu povez na oči. Ulije vodu u čašu, zgužva list papira, stavi poklopac na lonac i sl., a dijete treba prepoznati zvuk koji čuje. Igra je prikladna za djecu od četiri godine nadalje.

Sakrivanje glazbene kutije ili glazbene igračke

Za igru se savjetuje upotrijebiti malu glazbenu kutiju ili glazbenu igračku.

Roditelj/odrasla osoba sakrije glazbenu kutiju ili igračku u drugoj sobi, a dijete je pokušava pronaći slijedeći njezin zvuk. Kada je pronađe i donese, može je ponovno sakriti, a onda roditelj/odrasla osoba kreće u potragu. Svrha je ove igre razviti auditivno razlikovanje. Prikladna je za djecu stariju od tri godine.

Crveno, zeleno

Roditelj stane preko puta djeteta na drugi kraj sobe. Kada kaže *crveno*, dijete treba stajati nepomično, a kada kaže *zeleno*, dijete treba ići prema suigraču. Dijete i roditelj mogu zatim zamijeniti uloge. Svrha je ove igre, kao i prethodne, razvijati auditivno razlikovanje. Igra je primjerena djeci od tri godine nadalje.

Iznad, ispod, oko i preko

Za igru je potrebna lutka i dvije sjedalice, jedna za odraslog, druga za dijete. Roditelj/odrasli i dijete sjednu jedan nasuprot drugome. Roditelj nauči dijete ovu pjesmicu (najprije je odigra s djetetom, a zatim dijete izvodi pokrete s lutkom):

Iznad, ispod, okolo i preko,

Skače,

Skače mali zeko.

Natrag, naprijed i u stranu,

Zeko mali traži mamu.

Svrha je igre razvijati auditivno razlikovanje i osjećaj za ritam. Igra je primjerena djeci u dobi od tri godine nadalje.

Rime

Za ovu je igru potreban komplet kataloških kartica 7x10 cm. S jedne strane kartice napiše se kratka riječ, a s druge njezina rima. Potrebno je pogoditi koja je riječ na poleđini kartice. Prvi igrač pročita riječ na jednoj strani kartice (ako dijete može čitati, treba mu dopustiti da pročita riječ). Zatim igrači naizmjenice pokušavaju pogoditi koja je rima s druge strane kartice (npr. *žir – sir, voda – roda, zemlja – zemlja, gost – kost, kotač – kolač, brava – trava, kist – list*). Tijekom igre dijete otkriva da jedna riječ ima mnogo rima (pored rime koja je navedena s druge strane kartice). Svrha je igre razvijati auditivno razlikovanje. Igra je primjerena dobi od četiri godine nadalje.

Slušanje i ispunjavanje uputa

Djetetu treba dati upute i reći mu da ih mora provoditi zadanim redosljedom, npr.:

"Dodirni stolac, zatim kauč pa vrata."

"Pljesni dlanovima, skoči preko kartice, a onda prošeći oko mene."

"Otvori vrata, lupni po stolu i tri puta poskoči."

Svrha je ove igre razvijati auditivno pamćenje. Može se početi s dvjema uputama, a onda *napredovati* do triju uputa. Igra je primjerena dobi od četiri godine nadalje.

Prepričavanje bajke

Djetetu treba pročitati zanimljivu bajku (omiljene dječje bajke i zabavne za prepričavanje jesu *Tri praščića, Crvenkapica, Snjeguljica, Ljepotica i zvijer i Mala sirena*) i zamoliti ga da je prepriča. Svrha je ove igre razvijati auditivno pamćenje, bogatiti rječnik, vježbati usmeno izražavanje. Igra je primjerena djeci od pet godina nadalje.

Igrama za razvoj auditivne pažnje dijete razvija sposobnost razlikovanja zvukova na temelju njihovih akustičkih kvaliteta, ispravno percipiranje i razumijevanje poruka sugovornika, glasovnu svijest, pažnju, koncentraciju, suradnju u skupini i sl.

Igre koje potiču i razvijaju djetetove govorne sposobnosti

Prije nego što izgovori svoju prvu riječ, dijete treba svladati vještinu izgovora glasova i slogova. Pritom se služi oponašanjem, ali je od velike važnosti i poticaj okoline. "Djeca okružena riječima gotovo uvijek potpuno progovore prije nego što navršše tri godine. Djeca s kojom se malo razgovara, mogu imati problema u svladavanju govora" (Silberg, 2006:39). Ranije uvođenje glazbe u igru također povećava dječje mogućnosti za usvajanje jezika. Stimulativne govorne igre provode se s djetetom kako bi se potaknuo skladan govorni razvoj te spriječila moguća odstupanja tijekom toga razvoja. Mogu se provoditi kod kuće, u dječjem vrtiću i drugdje. Igre poticanja izgovora glasova i slogova usko su povezane s igrama koje potiču slušanje te s onima za razvoj motorike. Za stimuliranje govornih sposobnosti važna je rana djetetova izloženost glazbi, govoru i razgovoru. Oko prve godine života dijete je spremno za izgovaranje prve riječi. U poticajnoj će okolini ono lakše usvajati nove riječi. Djetetu igra nikada ne smije biti prisila, nego razonoda i zabava. Svaka se igra mora prilagoditi recepcijskim sposobnostima te se u svakoj igri treba pratiti djetetovo raspoloženje. Opisat ćemo nekoliko igara koje potiču i razvijaju govorne sposobnosti.

Tepanje

Djetetu se (od rane dobi) npr. može tepati rečenica: "Ti si tako slatka beba" višim tonom, pri čemu dijete držite blizu svojega lica i gledate ga ravno u oči. Tepanjem se potiče izmjena samoglasnika, što je izvrsna podloga za razvoj govorne vještine (djeca odgovaraju na tepanje).

Blistaj, blistaj!

Odrasla osoba posjedne dijete (od osam mjeseci nadalje) na pod tako da gleda u nju, pa mu pjeva *Blistaj, blistaj, zvijezdo mala*, držeći ga pritom za ruke. Na posljednjoj riječi svakog stiha pljesne djetetovim rukama i nešto glasnije otpjeva tu riječ:

*Blistaj, blistaj zvijezdo MALA
Tko si, što si, rad bih ZNALA*

*Visoko gore vidim te JA
Kao dragulj ti svjetlost SJA.
Blistaj, blistaj zvijezdo MALA
Tko si, što si, rad' bih ZNALA.*

Tom se igrom potiče osjećaj za ritam, što je odlična podloga za razvoj govora.

Pjesme na različite načine

Odrasla osoba djetetu (od devet mjeseci nadalje) pjeva omiljenu pjesmicu (npr. *Zeko i potočić*, *Bila mama Kukunka* i sl.) na različite načine: visokim tonovima, šapćući, mumljajući, dubokim tonovima itd. Što je više načina na koje dijete čuje istu pjesmu, više će se truditi da ih oponaša i tako će stvarati temelj za razvoj govornoga umijeća.

Otkrivamo knjige

Djetetu u dobi između devet i dvanaest mjeseci treba započeti svakodnevno čitati knjige. Dijete zanima oblik knjige, okretanje stranica, držanje i dodirivanje knjige, slike. Zato mu treba pokazivati slike u slikovnici i reći tko/što je na njima. Kad mu se nekoliko puta pokaže ista slika, dijete će naučiti naziv predmeta ili ime osobe na slici. Istu knjigu djetetu treba ponovno čitati. Također mu se mora dopustiti da drži i ispusti knjigu te okreće njezine stranice. Takvi su postupci podloga za dobar govor i čitanje.

Imenovanje kartica

Odrasla osoba oblikuje tri do četiri kartice sa slikama predmeta iz svakodnevnog života te ih pokaže djetetu, jasno izgovori nazive predmeta, nekoliko ih puta ponovi, a zatim zamoli dijete da imenuje predmete na slikama prema slučajnom redoslijedu. Mogu se imenovati odjeća (čarape, rukavice, šešir), predmeti u kući (tanjur, šalica, žlica), hrana i piće (kolač, keksi, jaja, kruh, voda, sok), predmeti na ulici i zgrade (automobil, kuća, trgovina), životinje (mačka, pas, miš), dijelovi tijela (ruke, noge, prsti) itd. Ta je igra primjerena za djecu od prve godine života nadalje. Pomaže bogatiti djetetov rječnik.

Jahanje na koljenima odrasle osobe

Ta se igra odvija uz pjesmice i ritmove koje dijete najbolje poznaje, različitom brzinom. Odrasla osoba pri *jahanju* može npr. izgovarati pjesmicu:

*Diha, diha – četiri noge,
Sve četiri krute!
Diha – diha, mi idemo
Na daleke pute!*

Na taj se način ističe rima u pjesmici, dijete usvaja manje zvukovne cjeline od kojih se riječi sastoje, što je dobro za razvoj vještina potrebnih za kasnije sricanje i čitanje. Opisana je igra primjerena za jednogodišnje dijete.

Vidim, vidim

Jedan od igrača odabere predmet koji svi vide i kaže: "Vidim, vidim..." Ostali igrači pitaju: "Što vidiš?", a on odgovara: "Predmet koji počinje slovom..." i kaže početno slovo predmeta. Igrači jedan po jedan postavljaju pitanja kako bi otkrili o kojem je predmetu riječ. Suigrač odgovara samo sa "da" ili "ne". Nakon svakog potvrdnog odgovora, igrači mogu pokušati pogoditi predmet. Tko prvi pogodi odabire sljedeći predmet. Tom se igrom razvijaju vidna percepcija i glasovna svijest, a igra je primjerena djeci od četiri godine nadalje.

Pokvareni telefon

U igri sudjeluje više igrača. Prvi igrač šapne izmišljenu poruku igraču do sebe. Kad on primi poruku, šapne je sljedećem. Kad posljednji igrač primi poruku, izgovori je naglas. Prvi igrač kaže je li upravo tu riječ odaslao kao poruku (ili nije). Tom se igrom razvija vještina slušanja. Pogrešno čuta i izgovorena riječ može izazvati smijeh ostalih sudionika. Ta je igra primjerena djeci od pet godina nadalje.

Deset sekundi

Voditelj igre odabere 10 predmeta i pokazuje ih igračima 30 sekundi. Sljedećih deset sekundi broji unatrag da poveća uzbuđenje. Kad vrijeme isteče, voditelj prekriva predmete krpom. Igrači jedan za drugim navode predmet kojeg se sjećaju i pritom nastoje ne ponoviti neki od spomenutih predmeta. Igra završava kad se nitko više ne sjeća predmeta ili kad igrači pogode sve predmete. Tom igrom dijete vježba pamćenje i širi svoj rječnik, a igra je primjerena petogodišnjoj djeci.

Zadnje slovo – prvo slovo

Igrači formiraju red. Prvi igrač kaže bilo koju riječ, npr. *drvo*. Drugi igrač mora reći riječ koja počinje posljednjim slovom prethodno izgovorene riječi. Tako drugi igrač npr. kaže riječ *olovka*. Treći igrač sljedeću riječ mora početi slovom *a* itd. Igra se nastavlja sve dok neki igrač ne ponovi riječ. Tom se igrom provjeravaju rječnik i pamćenje sudionika. Primjerena je dobi od šest godina nadalje.

Gradnja kula u zraku

Odrasla osoba legne s djetetom u travu, promatra s njim oblake, potiče dijete da odgovori na pitanja, aktivirajući maštu: "Što vidimo?" – "Zmajeve, vile, princeze, dvorce itd." Tom se igrom potiču djetetove imaginacija i kreativnost te se bogati vokabular. Prikladna je za četverogodišnjake i starije.

Brzalice

Kad god je to prikladno, odrasla osoba treba ponavljati brzalice (npr. *Petar Petru plete petlju. Dok je petlju ispetljao, sav se u nju zapetljao; Na vrh*

brda vrba mrda; Tri trešnjara tresu trešnje u trešnjiku; Riba ribi grize rep; Ture bure gura, bula bure valja, brže ture bure gura, neg' što bula bure valja i sl.) te hrabriti dijete da i ono pokuša smisliti/izgovoriti brzalice. Dijete tako obraća pozornost na skupine glasova od kojih se riječi sastoje. Tom se igrom vježba izgovor i razvija elokvencija. Primjerena je dobi od četiri godine (i starijoj).

Oblikovanje neobičnih slika

Odrasla osoba i dijete lijepo izrezane sličice u cjelinu, oblikujući neobične slike i opisujući ih; time dijete razvija maštu i koncentraciju te bogati svoj rječnik. Igra je primjerena petogodišnjacima.

Čitanje i prepričavanje priče

Odrasla osoba čita djetetu priču te ga potiče da je prepriča prema slikama ili da pogađa scene – slike iz priče koju dijete prepričava; dijete vježba pamćenje i bogati svoj rječnik. Igra je primjerena dobi od pet godina nadalje.

Pričanje priče prema zadanim uzorcima

Odrasla osoba zada djetetu uzorke, npr. *Bila sam vesela kao..., Sunce je sjalo poput..., Marko je vikao snažno poput..., Kraljica je bila lijepa kao...,* a dijete prema tim uzorcima treba oblikovati priču. Opisano igrom potiče se djetetova kreativnost te ono bogati svoj rječnik. Primjerena je dobi od pet godina nadalje.

Samostalna prerada sadržaja priče

Odrasla osoba djetetu treba pročitati kratku priču, a dijete je treba preraditi – preoblikovati prema vlastitom nadahnuću. Time se potiču djetetova kreativnost i mašta. Igra je primjerena dobi od šest godina nadalje.

Razvijanje priče

Netko počne priču s dvjema ili trima rečenicama, sljedeći nastavlja također s dvjema ili trima rečenicama u krug, do posljednjeg sudionika igre. Na taj se način razvija suradnja u skupini, dijete bogati svoj vokabular te usmjerava koncentraciju i pozornost prema ispričanim događajima. Igra je primjerena dobi od šest godina nadalje.

Postavljanje pitanja Izvanzemaljcu

Odrasla osoba kaže djeci: "U posjet vam je došlo biće s drugog planeta. Što biste ga pitali?" Djeca zatim postavljaju pitanja izvanzemaljcu. Tom se igrom potiču kreativnost i mašta, a prikladna je za dob od šest godina nadalje.

Posjet kazalištu

Zajednički posjet kazalištu odrasle osobe i djeteta može veoma pozitivno djelovati na razvoj i usavršavanje djetetova govora. Nakon predstave odrasla osoba treba zamoliti dijete da prepriča radnju (možda se prisjeti i dijelova

---

izvornoga teksta). Spomenuto treba oblikovati kao igru, tako da dijete odgovara na zahtjev potpuno neopterećeno. Opisanim se igrama aktiviraju pokretljivi dijelovi govornog aparata (jezik, usne, donja vilica, meko nepce), potiče se djetetov izgovor, kontrola intonacije, glasovna svijest, prepoznavanje rime, sastavljanje rečenica, oblikovanje teksta, bogaćenje rječnika, razvoj prostorne orijentacije, vježbanje koncentracije i pažnje, logičko zaključivanje, kreativnost, mašta, pamćenje i suradnja u skupini.

Igre koje potiču djetetovu vještinu čitanja

Dijete svoju prvu riječ izgovori u prosjeku s godinu dana. Dvogodišnjak oblikuje rečenicu s dvjema riječima, šestogodišnjak pak rečenicu sa šest do osam riječi. Već od faze prve riječi možemo s djetetom igrati igre kojima ćemo postaviti temelje za razvoj predčitačkih vještina. Istraživanja su pokazala da djeca koja vrlo rano nauče čitati rado čitaju cijeli život. Predčitačke vještine dijete treba svladavati u poticajnom ozračju, a svaki oblik usvajanja tih vještina doživljavati kao prirodan način učenja. U svakoj aktivnosti valja poticati djetetovu kreativnost i samopoštovanje. Odrasla osoba treba voditi i usmjeravati dijete te u njemu poticati ljubav prema čitanju, okružiti ga riječima (usmenim, pisanim), slikovnicama, knjigama, plakatima i sl. Prateći djetetov interes za knjige, Lawrence (2003) zamjećuje da su djeca do druge godine zaokupljena slikama životinja i svakodnevnih predmeta u slikovnicama te da uživaju u rimama i brojalicama. U djece od dvije do tri godine popularne su knjige koje sadržavaju širi raspon brojalica i dječjih pjesmica. Zanimaju ih teme iz njihova okružja (grada, sela, predgrađa, prirode) te knjige koje nude stvarne i izmišljene priče. Od treće do četvrte godine djeca pokazuju šire interese – vole knjige kojima su teme osjećaji i nove situacije (npr. mala škola, odlazak liječniku, rođenje brata ili sestre). Uživaju u humoru. Djeca u dobi od četiri godine do pet godina zainteresirana su za knjige koje im pomažu razumjeti svijet i živote drugih ljudi. Humor postaje za njih još važniji. Petogodišnjaci i šestogodišnjaci uživaju u duljim knjigama s manje slika i složenijim zapletom, s uputama o tome kako što činiti. Raduju se igrama riječi, humorističnim pjesmicama i sl. Atlas ili prvi rječnik korisni su dodatak njihovoj knjižnici. Djeca najprije postanu svjesna većih jezičnih jedinica – riječi u rečenicama, slogova u riječima. Ona s jačom sviješću o jezičnoj strukturi lakše će naučiti čitati od djece sa slabijom sviješću ili od one koja nemaju tu svijest. Mnogi su odgojitelji zamijetili da su, nakon vježbi za poticanje svijesti o slogovima i glasovima, mnoga djeca pokazala velik interes za čitanje i pisanje. Bolje čitaju djeca bogatijega rječnika. Ona koja čitaju slabije imaju manje samopoštovanje. Roditelji i odgojitelji mogu poticati glasovnu svijest i bogaćenje rječnika čitanjem knjiga primjerenih djeci, te igranjem s djecom jezičnih igara koje ističu jezičnu strukturu. Da bi dijete postalo čitatelj, mora mnogo slušati i govoriti. Dijete koje nema prigodu slušati govor te koje odrasli ne potiču na govor, često teže svladava umijeće čitanja te može zaostati u govornom razvoju. Čitanje naglas (uz djetetovo sudjelovanje) pomaže djetetu usvajati nove riječi, nove spoznaje o svijetu te shvaćati povezanost pisane i

izgovorene riječi. U predškolskoj dobi dijete istražuje svoju okolinu, uživa u slušanju i razgovoru o slikovnicama, sudjeluje u jezičnim igrama, prepoznaje neka slova i povezuje ih sa zvukovima, shvaća da se slovima prenose poruke. Čitanje se može usvojiti sintetičkom i analitičkom metodom. U sintetičkom načinu učenja polazi se od percepcije cjeline (riječi); dijete na temelju vidnog pamćenja usvaja grafičku sliku cijele riječi i uspostavlja vezu sa slušnom slikom, odnosno s načinom izgovora riječi i objektom koji određena riječ imenuje (npr. majka djetetu pokazuje karticu sa svojom fotografijom ispod koje velikim slovima piše *MAMA*, zatim mu pokazuje drugu karticu sa slikom i potpisom *TATA* i izgovara napisanu riječ). Sintetičko se čitanje odnosi dakle na prepoznavanje pisanih cjelina. Dijete spoznaje da se svaka od tih cjelina sastoji od dijelova – slogova i slova te da slovo označuje određeni glas. Nakon spoznaje elemenata od kojih se riječ sastoji, dijete ih ponovno ujedinjuje u cjelinu i prelazi na sintetičko čitanje. Prema analitičkom sustavu, dijete najprije usvaja pojedinačna slova, uspostavlja asocijativne veze između slova i glasova pa uči spajati slova u slogove (čita *ma–ma*) i slogove u riječi. Prema mišljenju Posokhove (1999), za predškolsko dijete prirodnijim se smatra sintetički način usvajanja umijeća čitanja.

Igre koje ćemo opisati mogu motivirati razvoj djetetovih predčitačkih i čitačkih vještina.

Glazbene igre u krugu

Primjerene su dobi od dvije godine do šest godina. Odnose se na ritmičke pjesmice kojima se dijete potiče da primijeti glasove i slogove od kojih se sastoje riječi (npr. *Mi smo djeca vesela, Ringe, ringe, raja, Ide maca oko tebe*).

Pjesmice uz radnju

Primjerene su dobi između druge i četvrte godine života. Dijete će lakše usvojiti pjesmu uz pokrete; izvođenje pokreta daje dodatni osjećaj postignuća (npr. pjesme *Kad si sretan, Blistaj, blistaj, zvijezdo mala, Boc, boc iglicama* mogu se izvoditi uz pokrete).

ABC pjesmice

Za lakše usvajanje umijeća čitanja korisno je i poticajno pjevati pjesmice koje sadržavaju slova abecede. Znanje naziva i oblika slova označava se pojmom *abecedno znanje*. Pjesmice koje sadržavaju dijelove abecede pomažu djeci zapamtiti abecedni redoslijed slova te skreću pažnju na slova uopće. Ta je igra primjerena djeci od četiri do pet godina.

Registracijske tablice

Dok odrasli s djetetom šecu ulicom, trebaju usmjeriti pažnju na automobilske registracijske pločice i na različita slova i brojeve na njima te potaknuti dijete da ih prepozna. Ako su djeca manja, počnite sa slovima koja poznaju ili koja je lako objasniti (*I kao igla* i sl.). Djeca tako prepoznaju slova i

---

brojeve, primjećuju kontekste u kojima se oni javljaju te vježbaju pamćenje. Igra je primjerena dobi od tri godine do šest godina.

Kako se zove predmet?

U toj igri dijete uči čitati riječi u kontekstu. Upoznaje izgled napisanih riječi. Na naljepnice odrasla osoba napiše velikim tiskanim slovima nazive nekih predmeta iz djetetova okruženja, nalijepi ih npr. na prozor, vrata, stol, ormar i sl. Drži naljepnice tjedan dana i zamijeni ih sa šest novih naljepnica. Zatim na list papira ispiše riječi predmeta koji su na sebi imali naljepnice *prozor, vrata, stol, ormar* i provjeri je li dijete u stanju spojiti naljepnice s riječima s papira. U početku treba rabiti jednostavnije riječi, a poslije složenije. Igra je primjerena djeci od tri godine i starijoj.

Oblikovanje slikovnice o djetetu

Odrasla osoba i dijete zajedno oblikuju slikovnicu s poglavljima: *Moji prijatelji, Moji ljubimci, Moje igračke, Moja kuća, Moja soba* i sl. Valja potaknuti dijete da čita tu slikovnicu članovima obitelji i gostima. Takvo oblikovanje pomaže razvijati govorne i pisane jezične vještine i kreativnost te koordinaciju ručnih mišića. Igra je primjerena djeci od pet godina nadalje.

Brojenje rima

Kad je raspoloženo, dijete treba recitirati pjesmice, brojiti uz pomoć prstića i izvoditi radnje koje pjesmica opisuje, npr:

Jedan, dva, do neba

Tri, četiri, po sjekiri

Pet, šest, bit će ples

Sedam, osam, do pol osam

Devet, deset, ti si mali crni pesek.

Dijete uči brojiti, počinje shvaćati značenje brojeva, izgovara rimu (a to je temeljna vještina za razvoj čitanja i sricanja koja djetetu omogućuje da zamijeti sličnosti između dijelova riječi). Ta je igra primjerena djeci od tri godine nadalje.

Izlazak

U velikoj trgovini odrasla osoba s djetetom na svakom odjelu može igrati igru pogađanja predmeta, npr. *Vidim nešto što počinje slovom P! (Papuče!)*.

Dijete zajedno s odraslom osobom može prebrojiti ljude u redu za blagajnu. Dok čekaju, mogu smišljati rime na zadanu riječ, npr. *grah – prah, mama – dama* itd. Dijete na taj način pokušava prepoznati slova i riječi te spoznati kontekste u kojima se pojavljuju brojevi i slova. Igra je primjerena dobi od tri godine nadalje.

Brojenje vani

Kad dijete svlada brojeve, odrasla osoba u šetnji s njim može postavljati pitanja: "Koliko je ljudi na autobusnoj stanici? Koliko je novčića potrebno za

sladoled?" i sl. Dobro snalaženje s brojevima pojačava djetetovo samopouzdanje. Igra je primjerena za djecu od tri godine nadalje.

Čitanje i gluma

Roditelj/odrasla osoba napiše rečenicu koju će dijete pročitati i odglumiti, npr. *Dodaj mi, molim te, svoju omiljenu lutku/knjigu! Nađi crvenu čarapu/plavu šalicu! Glumi liječnika! Otrči u kuhinju! Nađi tri stvari koje možemo pojesti!* itd. Igra je primjerena djeci koja su svladala vještinu čitanja.

Otkrivanje važnosti reda riječi

Trakice papira s riječima pomiješaju se, npr. *igra dijete se* ili *se dijete igra*, a roditelji i dijete nakon pokušaja različitih kombinacija odabiru pravilan red riječi. Igra je primjerena djeci koja su svladala vještinu čitanja.

Opisane igre potiču dijete uočavati rime, povezivati glasove i slova, prepoznavati slova abecede. Tako se stvara temelj za djetetovo čitanje i pisanje.

Igre koje potiču djetetovu vještinu pisanja

Nakon što je dijete svladalo osnove govora, počinje usvajati pismo. *Istraživanjem* slikovnica postavljeni su temelji za usvajanje umijeća pisanja (dijete je naučilo kako okretati stranice, uočava razlike između slika i slova itd.). Začeci pisanja uočavaju se među zavijucima na dječjim crtežima; poslije će ti zavijuci postati slova. U predškolskoj je dobi veoma važno naučiti *kontrolirati* olovku. Da bi dijete naučilo pisati, potrebno je potaknuti razvoj fine motorike. S takvim se aktivnostima može početi već s osamnaest mjeseci djetetova života. Dijete npr. vježba ulijevati tekućinu (mlijeko dodaje pahuljicama, zalijeva biljke, ulijeva vodu u čašu i sl.). Takvi će mu pokreti olakšati nadzor nad rukom te će poslije lakše usmjeravati ruku pri pisanju. Čim dijete postane sposobno držati bojicu u ruci, može početi crtati. Crtanjem se razvija fina motorika potrebna za pisanje. Također je važno za razvoj samopouzdanja (dijete se osjeća dobro kad je u toj aktivnosti uspješno). Odrasla osoba treba poticati dijete da crta, piše, črčka, škraba (to su, već smo spomenuli, začeci budućih slova). Uz pravilan će poticaj, kroz igru, dijete brzo naučiti oblikovati i imenovati slova. Velika je sličnost igara kojima se razvijaju predčitačke vještine s onima kojima se razvija vještina pisanja. Sricanje, prepoznavanje pojedinih glasova i slogova od kojih je sastavljena riječ, uočavanje nizova glasova, tj. prepoznavanje riječi i spoznavanje da je govor sastavljen od niza riječi, vještine su prijeko potrebne i za svladavanje pisanja. Postoje međutim igre prilagođene usvajanju toga umijeća. Ne postoji jedinstveno mišljenje o usvajanju čitanja i pisanja u predškolskom razdoblju. Neki smatraju da dijete ne treba poučavati čitanju i pisanju prije polaska u školu. Ipak, predškolsko je dijete sposobno čitati i pisati. Imajući na umu spomenuto, švedski predškolski kurikulum planira učenje čitanja i pisanja kroz igru. Za sposobnost čitanja i pisanja najvažnija je svijest o subleksičkim jedinicama – slogovima i glasovima. Donosimo izbor igara kojima se može potaknuti vještina pisanja.

Vidno-prostorne igre sa slovima i riječima te grafomotoričkim aktivnostima

Dijete pronalazi lik na desnoj strani koji odgovara onome s lijeve strane, slaže slova od štapića prema uzorku i bez uzorka, dovršava određeno slovo, spaja točkice, boji crtež, dovršava crtež prema uzorku, piše preko slova, markira riječi koje označavaju predmet na crtežu (za jedan se crtež mogu ponuditi npr. tri riječi) i sl. Opisanim se igrama vježba grafomotorika, spajanje pojma i slike, koncentracija i percepcija. Igra je primjerena djeci koja su svladala slova.

Sastavi popis

Čim počne crtati, dijete pokušava i *pisati*. Kada odrasla osoba npr. sastavlja popis za kupovinu, treba i djetetu dati papir s crtama i olovku da i ono napravi svoj popis, izabрати slova koja je slučajno napisalo te ga pohvaliti. To će potaknuti dijete da pravilno napiše ta slova. Dijete će tako postupno prepoznavati slova te ih s vremenom pisati. Igra je primjerena djeci od tri godine nadalje.

Pisanje po zraku

Dijete sjedne roditelju/odrasloj osobi u krilo. Roditelj/odrasli uzme djetetovu ruku (kojom piše) u svoju te piše slova po zraku (koristeći se dječjom rukom kao olovkom). Dijete pogađa koje je slovo napisano. Postoji i složenija inačica ove igre: odrasla osoba napiše riječ na papir, kaže djetetu da je promotri, zapisanu riječ prekrije rukom, zamoli dijete da nekoliko puta riječ izgovori i da je istodobno ispiše rukom po zraku; dijete može tu riječ napisati i na papiru. Igra je namijenjena dobi od pet do sedam godina.

Spajanje slogova u riječ

Dijete spaja slogove u riječ, npr. *di-te-je = dijete*, *li-sto-ca = stolica*, *ka-i-grač = igračka*; tom se igrom potiče slogovna sinteza.

Dopunjavanje i odabiranje

Dijete dopunjava rečenicu i od dviju ponuđenih riječi odabire onu koja se uklapa u kontekst (npr. *Mi _____ vrlo sretni (smo, su)*; *Mačka _____ bijela (sam, je)*; *Pas _____ crn (smo, je)*; *Mi _____ djeca (smo, ste)*; *Oni _____ dobri (ste, su)*). Tom se igrom potiče djetetovo logičko mišljenje.

Sastavljanje riječi od ispremiješanih slova

Dijete sastavlja riječi od ispremiješanih slova (npr. *spa = pas*, *šmi = miš*, *lepi = pile*, *čakma = mačka* i sl.). Tom se igrom potiču djetetova glasovna svijest i oblikovanje riječi.

Igra Vješala

Igrač smisli neku riječ, napiše njezino prvo i posljednje slovo, a ostalo zamijeni crticama. Ostali igrači naizmjenice pokušavaju otkriti slova koja nedostaju. Kad igrač pogodi slovo, upisuje ga na njegovo mjesto. Ako pogriješi,

igrač počinje crtati *vješala*, dodajući crticu za svako pogrešno slovo. Igrači mogu pogriješiti 11 puta. Igrač crta vješala s pet crta, a *obješenog* sa šest crta. Ako je crtež gotov dok riječ još nije pogođena, igra je izgubljena. Tom se igrom potiču djetetova glasovna svijest, koncentracija i pozornost.

Igra *Vješala* i prethodne četiri igre namijenjene su djeci koja su svladala temelje umijeća pisanja.

Koji je to glas?

Odrasla osoba potiče dijete da prepozna prvi i posljednji glas, a zatim i sve glasove u riječima, npr.: "Možeš li mi reći koji je prvi glas u riječima *čarapa, stol, cipela, knjiga, đak*? Možeš li mi reći koji je posljednji glas u riječima *hrast, kralj, prag, vuk, kolač*? Možeš li mi reći sve glasove u riječima *čep, kuća, džem, ptica, kruh, lutka* i sl.?" Igra je prikladna za dob od pet godina nadalje.

Magnetska slova na hladnjaku

Roditelj ostavi jednostavnu poruku djetetu oblikovanu pomoću magnetnih slova na hladnjaku (te hrabri dijete da odgovori na poruku).

Na slovo, na slovo

Roditelj izabire jedan predmet, npr. papir te kaže: "U ruci držim nešto na slovo, na slovo P!" Dijete kaže: "Papir", a roditelj mu potvrdi da ima pravo – "Da, P za papir." Slijede drugi predmeti (da bi igra ostala zanimljiva), a roditelj i dijete mijenjaju uloge pitača i odgonetača. Igra je primjerena petogodišnjoj (i starijoj) djeci.

Opisanim se igrama motiviraju prepoznavanje i vježbanje pisanja slova, glasovna svijest, glasovna analiza, slogovna sinteza, bogaćenje rječnika, oblikovanje rečenice, logičko mišljenje, koncentracija i pažnja, povezivanje riječi i pokreta. Kroz igru djeca stječu samopouzdanje, razvijaju znatiželju, raduju se spoznavanju novog. Postupno shvaćaju da pisanje ima svrhu (označivanje, informiranje, podsjećanje). Vidi li dijete roditelje i odrasle kako pišu, rado će ih oponašati. Shvatit će da je pisanje (kao i čitanje) korisna vještina i zabavan način komunikacije. Igre kojima se razvija sposobnost pisanja, roditelji bi s djecom trebali igrati svaki dan, nekoliko minuta. Budući da postoje odstupanja od uobičajenog jezično-govornog razvoja, dob djeteta prikladnu za određene igre treba smatrati samo okvirnom. Djeca će uživati u opisanim igrama; u ugodnom ozračju, spontano i radosno usvajati će nova znanja i vještine, razvijati sposobnosti, družiti se s roditeljima i vršnjacima, uspostavljati emotivne veze, razvijati intelekt i kreativnost, jačati samopouzdanje.

ZAKLJUČAK

Govor se ne razvija bez ljudskog okruženja. Na djetetov jezično-govorni razvoj utječu urođene sposobnosti, okolina i djetetova samoaktivnost. Obitelj kao najprirodnija djetetova sredina ima značajnu ulogu u razvoju njegova govora.

Roditelji imaju urođenu sposobnost poučavanja djeteta jeziku (pojednostavljen govor, ponavljanje, intonacija ...). Djetetu treba dati prigodu da govori, da razgovara (na standardu ili dijalektu). Ono mora imati osjećaj slobode izražavanja te uvijek dobiti povratnu informaciju o svojim jezično-govornim pokušajima. Odgojitelji osjetljivi na dječje potrebe potiču komunikaciju, motiviraju djetetov spoznajni, jezični i socio-emocionalni razvoj. Kako dijete svladava jezične oblike, usvaja sve više komunikacijskih uloga. Nije li uključeno u kakvu zanimljivu aktivnost, koncentracija mu je veoma slaba. Dijete treba imati dovoljno vremena da iskaže svoje misli, treba mu dopustiti pogreške u artikulaciji i gramatici, obavljati s njim različite aktivnosti, npr. graditi, polijevati, čitati, pisati itd. Od rođenja do pete godine dijete razvija jezik, mišljenje, tjelesne sposobnosti, emocije i društvene vještine koje će mu biti potrebne cijeli život. Motivacija i želja za učenjem bitni su za djetetov razvoj.

Objasniti jezično-govorni razvoj pokušali su bihevoristi (ističući model *podražaj – odgovor na podražaj – potkrepljenje*), nativisti (polazeći od činjenice da djeca proizvode i potpuno nove rečenice koje nisu imala prigodu čuti u svojoj govornoj okolini), kognitivisti (ističući važnost spoznaje za razvoj govora) te predstavnici socijalne teorije (ističući važnost okoline za djetetov govorni razvoj). Nijedna teorija pojedinačno nije dala potpune odgovore na taj složeni problem. Fenomenu djetetova jezično-govornog razvoja najbolje je pristupiti multidisciplinarno. Da bi dijete usvojilo i naučilo jezik, treba imati urođene sposobnosti, razvijen govorni i slušni aparat, uredan kognitivni razvoj te biti izloženo jezičnim uzorima i utjecaju okoline (u raznim komunikacijskim situacijama). Normalan jezično-govorni razvoj predškolskoga djeteta ostvaruje se tijekom predlingvističke i lingvističke faze. Govorni razvoj počinje znatno prije izgovaranja prve riječi. Predlingvistička faza počinje prvim krikom novorođenčeta. Obilježava je najprije spontano glasanje, a zatim artikuliranje glasova primjerenih materinskom jeziku. Lingvistička faza počinje prvom djetetovom riječju, a traje otprilike do polovice četvrte godine života (iako se jezik usvaja i uči cijeli život).

Suvremena pedagogija, razvojna psihologija i druge znanosti ističu važnost igre u razvoju ličnosti tijekom odgoja i obrazovanja. Igra je slobodna i zabavna, omogućuje učenje, spoznaju i rješenje problema, pomaže razvoju motorike, pruža osjećaj radosti i zadovoljstva. Bitna je za razvoj djeteta od rođenja do polaska u školu (a i poslije). Pravilno odabranim igrama može se potaknuti djetetov jezično-govorni razvoj. Pritom je uloga odraslih iznimno važna – prepoznati djetetove interese, pravilno ih usmjeriti, biti strpljiv. Igre kojima se potiče slušanje, govorenje, čitanje i pisanje moraju se prilagoditi recepcijskim sposobnostima djeteta. Primjena igara opisanih u ovom članku treba se temeljito istražiti u praksi. U poticanju djetetova jezično-govornoga razvoja važnu ulogu imaju i mediji. Oni su zapravo *mač s dvije oštrice*; mogu potaknuti društveni i jezični razvoj djeteta, ali također na njega negativno djelovati. Roditelji neprestano trebaju bogatiti znanje o suvremenim medijima, njihovim dobrim i lošim stranama kako bi najbolje procijenili što će od mnogih sadržaja (i

koliko dugo) ponuditi djeci. Poželjne su također zajedničke aktivnosti roditelja i djeteta kako bi osjetili uzajamnu potporu i bliskost. Dijete treba rano zainteresirati za glazbu i pokret, koji mu pomažu da nauči slušati, uskladiti pokrete tijela i ruku, izraziti se na kreativan način. Valja mu svakodnevno čitati pjesme i priče – u početku samo nekoliko minuta, u određeno vrijeme, a zatim sve više. Kad čitanje postane dio obiteljskoga života, dijete shvaća da knjige mogu biti veoma zanimljive i zabavne te da se iz njih može mnogo naučiti. Da bi dijete postalo čitatelj, mora mnogo slušati i govoriti. Odrasli trebaju komentirati pročitano, pitati dijete što vidi na slikama, razgovarati s njim o radnji i likovima, poticati ga na istraživanje knjiga (gledanje, dodirivanje, listanje stranica). Kada odrasli čitaju djetetu, preporučljivo je uživjeti se u likove, gestikulirati, pokazivati djetetu slike, pri čitanju iskazivati entuzijizam. Osim stjecanja znanja i bogaćenja rječnika, čitanje omogućuje djetetu da poboljša svoju rječitost. O razgovoru s djetetom treba razmišljati kao o kreativnoj igri. Djeca kojom se roditelji bave, čiji se jezično-govorni razvoj potiče u predškolskoj dobi, uspješnija su poslije u školi. Suprotno tomu, djeca o čijem se govornome razvoju ne vodi računa, slabije razvijaju svoje jezično-govorne vještine (dolazi do kulturne deprivacije).

Jezično-govorni razvoj treba se stalno poticati. Dijete traži pozornost i strpljivost odraslih. Oni moraju biti govorni uzori djetetu, stvarati pozitivno emocionalno ozračje slobode, povjerenja i ljubavi, na vrijeme prepoznati njegove mogućnosti te pomoći da ih neprestano oplemenjuje i razvija, igrati s djetetom različite igre kojima se potiču slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Izbaciti igru iz igre značilo bi uskratiti djetetu potrebu realiziranja i razvoja njegovih potencijala te mu oduzeti radost življenja.

REFERENCIJE

- Adams, K.** (2007). *Probudite genijalca u svojem djetetu*. Zabavne aktivnosti za razvoj mladih umova od rođenja do 11. godine. Zagreb: Profil international.
- Allué, J. M.** (2006). *Velika knjiga igara*. 250 igara za sve uzraste. Zagreb: Profil international.
- Apel, K., Masterson, J.** (2004). *Jezik i govor od rođenja do šeste godine*. Od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Zagreb: Ostvarenje.
- Britton, L.** (2000). *Montessori učenje kroz igru za djecu od 2 do 6 godina*. Zagreb: Hena com.
- Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S.** (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Nakladni zavod.
- Comrie, B., Matthews, S., Polinsky, M.** (2003). *Atlas jezika*. Varaždin: Stanek d.o.o.

-
- Čuturić, N.** (2001). *Psihomotorički razvoj djeteta u prve dvije godine života*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Einon D.** (2005). *Igre stvaralice za djecu 2 – 5 godina*. Zagreb: Profil international.
- Einon, D.** (2007). *Igre učilice*. Zagreb: Profil international.
- Filipović, V.** (1989). *Filozofijski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Goldberg, S.** (2003). *Razvojne igre za predškolsko dijete. Individualizirani program igre i učenja*. Lekenik: Ostvarenje.
- Huizinga, J.** (1992). *Homo ludens. O podrijetlu kulture u igri*. Zagreb: Naprijed.
- Jovančević, M. i sur.** (2004). *Godine prve: zašto su važne*. Vodič za roditelje i stručnjake koji rade s djecom predškolskog uzrasta. Zagreb: SysPrint.
- Lawrence, L.** (2003). *Montessori čitanje i pisanje*. Kako pomoći djetetu da nauči čitati i pisati. Priručnik za roditelje i odgojitelje za djecu od 3 do 7 godina. Zagreb: Hena com.
- Miljak, A.** (1987). *Uloga komunikacije u razvoju govora predškolske dobi*. Priručnik za nastavnike. Zagreb: Školske novine.
- Pavličević-Franić, D.** (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika. Zagreb: Alfa.
- Peti-Stantić, A., Velički, V.** (2008). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa.
- Posokhova, I.** (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja djece*. Priručnik za roditelje. Zagreb: Ostvarenje d.o.o.
- Prebeg-Vilke, M.** (1991). *Vaše dijete i jezik*. Materinski, drugi i strani jezik, Zagreb: Školska knjiga.
- Rice, M. L.** (1991) Usvajanje jezika kod djece. U M. Kovačević (ur.), *Psihologija, edukacija i razvoj djeteta*. Teorije, istraživanja i edukativna zbilja, 69–87. Zagreb: Školske novine.
- Silberg, J.** (2006). *Igre mozgalice*. Zagreb: Profil international.
- Stančić, V., Ljubešić, M.** (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Von Krafft, Th., Semke, E.** (2008). *Kako otkriti i potaknuti darovitost*. Zagreb: Mozaik knjiga.
-

Jasna Šego

Catechetical Institute, Catholic Faculty of Theology, Zagreb
Croatia

**THE EFFECT OF ENVIRONMENT ON SPEECH AND
COMMUNICATION COMPETENCE IN CHILDREN; LANGUAGE
GAMES AS AN ENCOURAGEMENT OF CHILD'S SPEECH
DEVELOPMENT**

SUMMARY

Language is a natural communicative system. Speech is "language in action", "optimal, auditory communication". The first three years of child's life are the most intensive for the development of language and speech. Different theories and methodological approaches have tried to explain language and speech development during that three-year-period: behaviorism, nativism, cognitivism and pragmatism. Since no single theory has been sufficient enough to explain the phenomenon, the investigation needs to become multidisciplinary. Linguistic competence and language and speech development in children are influenced by different factors: hereditary abilities, development of speech apparatus, social environment, media and child self-activity. In an intellectually stimulating and emotionally healthy environment, in a loving atmosphere filled with understanding, a child will develop his or her potentials successfully. This paper investigates different phonological, morphological, syntactic and lexical characteristics of typical language and speech development in children. However, every child follows their own path. If they fail to master a particular skill, this does not necessarily mean the existence of an impairment. A child's communication with his/her environment already begins in the mother's womb – a child can "hear" a sound stimulus and responds to this by movement. The first vocal communication of a child is a cry after the birth. Preschool child acquires speech in two stages: prelinguistic and linguistic. In order for children to be able to adopt speech easier, it is important to create various communication situations. Children who communicate verbally more frequently and whose parents encourage them to talk more, show a higher level of language development. The decrease in communication opportunities can lead to child's slower linguistic development.

Media also play an important role in stimulating child's language and speech development. High quality cartoon, television shows, video and computer

---

---

games can all transfer knowledge and positively influence communicative competence in children.

Adults need to be the child's co-speakers: question askers, listeners, encouragers of a child's speech growth and development. When parents and educators are more partners and less authority figures, children experience a longer and greater enjoyment in interaction. Children need to be encouraged to think, to discuss various topics, to ask questions and find answers; they need to be emboldened to speak about themselves and about others, to play language games with them. Preschool children conceive the world most naturally through play. Child's play motivates expression of thoughts and feelings, divergent thought, develops language abilities, creates awareness of the potential of language (for example, children understand that they can use language to express their opinion, understand others, express compassion). Child's play gives pleasure, enables communication and socialization, interaction with adults and peers. While playing, children can set themselves free from negative experiences through their repetition. This paper offers a choice of games useful for stimulating child's ability to listen, speak, read and write.

Key words: language competence in children, speech development, language games

---

